

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמור, תשע"ג
מספר 1014

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ראש השנה כיום הזיכרון שמעון אליעזר הלוי ספירו

אלמלא התרגלנו, הרי כינויו של ראש השנה "יום הזיכרון" היה מעורר לא מעט תמיהה: מה שכנע את חז"ל שמכל השמות האחרים המקושרים לאותו יום, כגון: יום תרועה, יום הדין, יום הרת עולם – דווקא "יום הזיכרון" הוא המבטא את תמצית ראש השנה? ואף אם תאמר שחז"ל הגבילו עצמם למה שמצאו בתורה על אחד בתשרי – פעם "זכרון תרועה"¹ ופעם "יום תרועה"², הרי הקושיה בעינה עומדת: למה בחרו בשם "יום הזיכרון" בשעה שהוא מופיע בפסוק רק בצירוף למילה "תרועה" ("זכרון תרועה") במקום לבחור בשם "יום תרועה", המייצג את מצוות היום – תקיעת שופר? ואולי במקרה הזה הניחו חז"ל בבחירתם שתרועת שופר בטקס דתי יכולה להיות רק אמצעי הבא ללמד על עיקרו של היום,³ ואילו "הזיכרון" הוא מושג ישותי, כללי וכולט המובא בתורה לעיתים קרובות בהקשר של עבודת ה'. אבל אם ראש השנה הוא "יום הזיכרון" – "זיכרון" של מי ושל מה? של ה' או של ישראל? אין ספק שבפרשת החצוצרות כתוב במפורש (במלחמה, במועדים או בהקרבת קרבנות) "וַיִּזְכְּרוּם לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (במד' י:ט); "וַיְהִי לָכֵן לְזִכְרוֹן לְפָנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם) – כאילו הזכירה מכוונת לה! מכל מקום, כבר אמר המלבי"ם שאי אפשר לפרש כאילו יש ח"ו שכחה לפני כיסא כבודו, ועל ידי התרועה "יזכור את אשר שכח". ברור שכולנו בהשגחת ה' תמיד, ועניין "לזכרון לפני ה'" הוא ביטוי מטפורי לעיקרון הידוע שבשמירת המצוות בכלל מוסיפים לערך הרוחני של האדם, ואז הוא ראוי יותר לברכת ה'. על המילים "זכרון תרועה" מביא רש"י את דברי חז"ל: "פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות" (ר"ה: לב), וכאן נכנס מרכיב אחר לשאלה "יום זיכרון למי?" ידוע שהנוהג לומר פסוקי מלכויות, זיכרונות ושופרות בתפילת ראש השנה הוא מדרבנן, והמאמצים ללמוד אותו מן התורה הם בגדר אסמכתא בעלמא,⁴ ואין קשר פרשני בין הזיכרון של "יום הזיכרון" לפסוקי זיכרונות, משום שהזיכרון של הפסוקים מייצג תכונה תיאולוגית של אלוקים, שהוא יודע וזוכר ומשגיח על בני אדם ומעשיהם בלי קשר מיוחד לראש השנה. לכן אפשר לומר שהמונח "יום הזיכרון" מכוון לכישרון הנפשי שבכל אדם – memory, המאפשר לו להעלות דברים מן העבר ולאחד אותם להווה.⁵

חשיבות הזיכרון האנושי לראש השנה היא שהוא עיקר בכל אחד מנושאי היום: דין, תשובה והמלכת הקב"ה. בלי הפעלת הזיכרון האדם נשאר בעל אישיות מפוצלת בלי תחושה של זהות עצמית ובלי יכולת לקבל אחריות על מעשיו. אדם כזה עומד רחוק מן העניין של המלכת הקב"ה, ובעיניו אין שום ערך למעשי המלכתו.

* ד"ר שמעון אליעזר הלוי (Shubert) ספירו הוא בעל קתדרה ע"ש אירווינג סטון במרכז ללימודי יסוד ביהדות. לאחרונה יצא ספרו: *Aspects of Rabbi Joseph B. Soloveitchik's Philosophy of Judaism* (Ktav, 2009).

¹ "בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ יִהְיֶה לָכֵן שְׁבִתוֹן זְכוֹרֹן תְּרוּעָה מִקְרָא-קִדְשׁ" (ויק' כג: כד).

² "וּבַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ מִקְרָא-קִדְשׁ יִהְיֶה לָכֵם... יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֵם" (במד' כט: א).

³ על "זְכוֹרֹן תְּרוּעָה" אומר הרשב"ם כפשוטו של מקרא: "על ידי התרועה תזכרו למקום".

⁴ רמב"ן על ויק' כג: כג.

⁵ מיכאל אביעזר, "זכר ימות עולם" – קווי יסוד לחשיבותו של הזיכרון במקרא, דף שבועי 934.

עתה נחזור לפסוקי מלכויות, זיכרונות ושופרות: מה הקשר בין המושגים הללו, ומדוע הם מופיעים בסדר הזה דווקא? בספרי מובאת דעת ר' נתן:

ותקעתם בחצוצרות הרי שופר, והיו לכם לזכרון זה זכרון, אני ה' אלהיכם זה מלכות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכויות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שתזכר לו ובמה בשופר.⁶

ואם משמעות המלכויות בראש השנה היא קבלת עול מלכות שמים הרגיל על ידי היחיד, כמו בקריאת שמע, הרי ר' נתן צודק: תחילה יש לקבל מרות המלך. בגלל אותו היגיון עצמו אומרים "שמע" לפני 'יהיה אם-שמוע' בקריאת שמע. לפי גרסה זו השופר נדרש רק לזיכרונות, ואילו המלכויות הן תהליך נפרד. ואולם יש גרסה אחרת:

אמר הקב"ה: אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה? בשופר.⁷

כאן אפשר לפרש שהשופר נדרש לא רק לזיכרונות אלא גם למלכויות, משום שהמלכויות בראש השנה הן לא ההמלכה הרגילה והפשוטה של קבלת עול מלכות שמים, אלא כמו שציין הרב יצחק הוטנר:

במלכויות דראש השנה אין אנו אומרים לו להקב"ה הנך מלך, אלא שאנו אומרים לו אנחנו מכתירים אותך למלך. זו היא פעולה של יצירת המלכות.⁸

ומצינו בספרי הנביאים כי בשעה שהכריזו "יְהִי הַמֶּלֶךְ" תקעו בשופרות (מלכים א א:ל"ט). לפי זה הכול נוהג הפוך, צעד אחר צעד, כלומר תחילה קול השופר בא לעורר את המתפלל מן השגרה, כמו שאמר הרמב"ם: "עוררו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם"⁹ – הוא ממריץ אותנו להסתכלות פנימה לחפש עמוק עמוק בזיכרונו זכר או רושם של הצור שממנו חצבנו או המקור שממנו באנו. וממשיך הרמב"ם: "הביטו לנפשתיכם וזכרו בוראכם", וכשהאדם מרגיש שהוא בן תמותה ויודע שהוא לא עשה את עצמו, הרי הוא יכול להגיע להכרה ש"הוא-עֲשָׂנוּ וְלֹא אֲנַחְנוּ" (תה' ק:ג), "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו".¹⁰ עצם ההכרה שאני יצור מביא להכרה שחייב להיות יוצר. ולכן כל אשר נשמה באפו יגיע לאמונה ש"ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה".¹¹ ואולי בזה השופר מביא לזיכרונות, כשקולו מעורר אותנו לזכור מי אנחנו ומאין באנו, והזיכרונות מביאים אותנו למלכויות: לא רק להכיר מלכותו עלינו, אלא לחדש את עצם המלוכה של מלך מלכי המלכים ולהכריז חזון מלכותו על הכול. לפיכך הזכרון הוא המפתח לכל היום, וראוי שראש השנה ייקרא "יום הזיכרון".

⁶ ספרי במדבר, מהדורת הורוביץ, ירושלים תשכ"ו, פרשת בהעלותך, פסקא עז.

⁷ ראש השנה טז.

⁸ פחד יצחק, ברוקלין ניו יורק 1974, חלק ראש השנה מאמר כד, דף קס.

⁹ הלכות תשובה ג:ד.

¹⁰ מתוך סדר התפילה לשחרית של ראש השנה.

¹¹ שם.